

Posudek oponenta bakalářské diplomové práce:

Alžběta KOPEČKOVÁ, *Vliv průmyslového rozvoje Verneřic v letech 1750-1809 na míru ilegality ve farnosti*, FHS UK Praha 2024, stran 62.

Předkládaná práce je vystavěna na rozboru matrik narozených pro farnost Verneřice v letech 1750-1909. Ústředním tématem je vývoj nemanželské plodnosti ve této farnosti, resp. v jednotlivých jejích částech. Autorka se snaží zároveň sledovat nemanželskou plodnost i v závislosti na sociálním postavení matek. Tento základní výzkum matrik, který je precizně proveden, se znalostí povahy matričních záznamů, zároveň velmi zajímavý způsobem propojuje s vývojem (proto)industrializace Verneřic. V souvislosti s tím vyslovuje i základní badatelskou hypotézu, zda totiž ve vazbě na založení dvou manufaktur (roku 1770 manufaktura na potisk kartonů; 1797 mechanická přadlárna) podnikatelem Josephem J. Leitenbergerem. Vývoj nemanželské plodnosti ve Verneřicích pak autorka v hrubých obrysech situuje do širšího kontextu dosavadních znalostí historicko-demografické literatury o vývoji ilegality (nejen, ale převážně) českých zemích.

Základním zjištěním ukazuje vývoj nemanželské plodnosti ve smyslu určité rostoucí tendence. Pro jednotlivá období se nemanželské porody na celkovém počtu porodů podílely následovně: 1750-1759 3,7%; 1760-1769 5,89%; 1770-1779 5,4%; 1780-1789 4,5%; 1790-1799 4,8% a v letech 1800-1809 8,8%. (s. 55). Kupříkladu z celkového počtu 67 nemanželských porodů ve městě Verneřice v letech 1790-1809 byla ve většině případů, tj. ve 40, matka takto narozeného dítěte v postavení "dcery" a k tomu byla ještě 1 v postavení děvečky, pouze v 9 případech byla matka nemanželsky narozeného dítěte v "samostatném" postavení (nejčastěji podruhně - 8 případů), v jednom případě šlo o vdanou ženu, ve 4 případech postavení matky nelze určit (s. 58).

Do diskuse při ústní části obhajoby:

Autorka předkládané práce je, správně a chválihodně, při odpovídání otázky, zda se výchozí téze (hypotéza) potvrzuje či nikoli, opatrná. Říká sice (s. 48), že "vývoj míry ilegality ve Verneřicích ve své vzestupné tendenci v posledku vyhovuje předpokladům počáteční hypotézy o vzrůstu podílu ilegálních porodů ve verneřické farnosti v důsledku počátku a následného rozvoje verneřické industrializace [...]. V letech před založením manufaktury v roce 1770 [...] byla míra ilegality nejnižší v padesátých letech (3,7%), nevyšší pak v šedesátých letech (7%), pokles v sedmdesátých letech lze interpretovat jako důsledek demografické krize v podobě hladomoru v letech 1770-1772. V období osmdesátých a devadesátých let 18. století se míra ilegality ještě snižuje, ale v prvním desetiletí 19. století prudce stoupá na 8,8%". Zároveň ale i říká, že výchozí "hypotézu "nelze [...] bez výhrad potvrdit" (s. 48). Hypoteticky předpokládaný vztah mezi

založením manufaktur a růstem nemanželské plodnosti nelez ani vyloučit, ani plně potvrdit "z důvodů možného vlivu dalších dobových faktorů" (s. 48). V potaz při tom bere jak etnicitu obyvatel Verneřic (u německého obyvatelstva byla ilegitemita v českých zemích o něco vyšší, než u českého), vliv osvícenských idejí, který by se mohl potvrzovat v celozemském (rovněž rostoucím) podílu nemanželské plodnosti na celkovém počtu porodů, atd.

S tím vším lze vyslovit plný souhlas. Přece však, domnívám se, se lze ptát:

(1.) Lze výchozí hypotézu (byť plně uznávám, že je autorkou vyslovena na základě studia sekundární literatury a z ní odvozena) opravdu tak jednoduše vyslovit? Faktorů, které zvyšovaly nemanželskou plodnost bylo v raném novověku a v novověku mnoho, lokálně byly odlišné, nejednou jsou vlastně protichůdné. Kupříkladu letech 1750-1850 překračoval v některých oblastech alpských zemí podíl nemanželských porodů někdy i 50% všech porodů (GESTRICH, Andreas - KRAUSE, Jens-Uwe - MITTERAUER, Michael, *Geschichte der Familie*, (Europäische Kulturgeschichte, herausgegeben von Andreas Gestrich, Band 1), Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 2003, s. 505). Při tom alpské země byly zeměmi agrárními, v nejedné lokalitě silně orientovanými na chov dobytka. Gestrich upozorňuje na paradox, že jde zároveň o země, které se alespoň navenek vyznačují velkou katolickou zbožností a i přes to zde byla takový míra ilegitemity. Vysvětlení tak může poskytovat Mitterauer svojí typologií venkovských společností a ekotypů (MITTERAUER, Michael, *Formen ländlicher Familienwirtschaft. Historische Ökotypen und familiäre Arbeitsorganisation im österreichischen Raum*, in: Josef Ehmer - Michael Mitterauer (Hg.), *Familienstruktur und Arbeitsorganisation in ländlichen Gesellschaften*, Wien - Köln - Graz 1986: Böhlau Verlag, s. 185-323). Oblasti s převahou chovu dobytka se vyznačovaly vysokým podílem čeledi v celkovém počtu venkovské populace. To ale zároveň znamenalo, že v těchto oblastech byl dlouhodobě relativně velmi omezený a stabilní počet "nik", které umožňovaly z založit rodinu (uzavřít sňatek). To bylo faktorem značně zvyšujícím nemanželskou plodnost. Oproti tomu protoindustrializační oblasti se v nejednom případě vyznačovaly růstem počtu těchto "nik". Tím ale v nich nemusela být tak vysoká míra ilegitemity. Otázkou je, a to i vůči Mitterauerově typologii, zda následná industrializace na čas růst počtu sňatek umožňujícím "nik" nezastavila či nezpomalila. Pak by industrializace mohl být faktorem růstu počtu a podílu nemanželských porodů v příslušných oblastech.

(2.) Stálo by tudíž za to vzít v potaz charakter dědičkého práva (a jeho praxe) ve verneřické farnosti. Vedlo důsledně k jednonástupnictví? Podporovalo vdovy v jejich samostatném ekonomickém životě? Znamenala či neznamovala (proto)industrializace zvýšení možnosti založení rodiny i pro bezzemky? Pokud, kupříkladu, (proto)industrializace usnadňuje vstup do manželství podruhům či domkářům, pak by naopak mohla být

faktorem potencionálně snižujícím ilegimititu. Napovědět by nám například mohl vývoj počtu domů či podíl podružských poddomácností na celkovém počet rodin na území verneřické farnosti. Víme (resp. můžeme se) o něm něco podrobnějšího pro sledované období dozvědět?

Právě uvedené však jsou jen *podněty* do diskuse a pro případné autorčino další propracovávání tohoto tématu. Práci považuji, především s ohledem na její argumentační strukturu a preciznost provedení , za *velmi zdařilou*. Proto ji *doporučuji k obhájení* a navrhuji hodnotit jako *výbornou*.

Jasn Horský

V Praze 27. července 2024